ฉบับพิเศษ
ศิลปวัฒนธรรม

ORIENTALISM?

จักวรรดินิยม “ไทย-กัมพูชา” กับความสัมพันธ์หวานปนขม

จึงเป็นประวัติศาสตร์

ธิบดี บัวคำศรี

เพราะขัดแย้ง จึงเป็นประวัติศาสตร์

"ไทย-กัมพูชา" กับความสัมพันธ์

หวานปนขม

ฉบับพิเศษ
ศิลปวัฒนธรรม

เพราะขัดแย้งจึงเป็นประวัติศาสตร์ “ไทย-กัมพูชา” กับความสัมพันธ์หวานปนขม

ธิบดี บัวคำศรี

ราคา 450 บาท

ฉบับพิเศษ

ศิลปวัฒนธรรม

เพราะขัดแย้งจึงเป็นประวัติศาสตร์
“ไทย-กัมพูชา” กับความสัมพันธ์หวานปนขม
• ธิบดี บัวคำศรี

พิมพ์ครั้งแรก : สิงหาคม 2569
ราคา 450 บาท

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

ธิบดี บัวคำศรี.
เพราะขัดแย้งจึงเป็นประวัติศาสตร์ “ไทย-กัมพูชา” กับความสัมพันธ์หวานปนขม.
กรุงเทพฯ : มติชน, 2569. 496 หน้า.
1. ไทย--ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ--กัมพูชา. 2. กัมพูชา--ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ--ไทย. 3. ไทย--ประวัติศาสตร์. I. ชื่อเรื่อง.
327.5930596
ISBN 978-974-02-2029-9

สำนักพิมพ์มติชน | www.matichonbook.com

• ที่ปรึกษาสำนักพิมพ์ : อารักษ์ คคะนาท, สุพจน์ แจ้งเร็ว
• ผู้อำนวยการสำนักพิมพ์ : มณฑล ประภากรเกียรติ
• ผู้ช่วยผู้อำนวยการสำนักพิมพ์ : ศศิธร เหลืองอ่อน
• รองผู้จัดการสำนักพิมพ์ : ประภาพร ประเสริฐโสภา, หทัยชนก ชีวโมกข์
• บรรณาธิการอาวุโส : สุภชัย สุชาติสุธาธรรม
• บรรณาธิการบริหาร : ปิยวัฒน์ สีแดงสุก
• หัวหน้ากองบรรณาธิการ : พีรณัฐ เปี่ยมศักดิ์สันติ
• บรรณาธิการเล่ม : ธีรพล บัวกระโทก
• พิสูจน์อักษร : ปารดา เทศนา
• ดัชนี : สิรินัดดา สุขทัพภ์
• ศิลปกรรม : ประภาพร ประเสริฐโสภา
• ออกแบบปก : ชนาเมธ เบญจาพิสุทธิ์
• ประชาสัมพันธ์และการตลาด : วิชราพิชญ์ เวชสุรียะกุล, ณัชชา เชี่ยวกล

จัดทำโดย : บริษัทมติชน จำกัด (มหาชน) 12 ถนนเทศบาลนฤมาล ประชานิเวศน์ 1 เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900
โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 1235
พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มติชน 12 ถนนเทศบาลนฤมาล ประชานิเวศน์ 1 เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900
โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 2000, 2108
จัดจำหน่ายโดย : บริษัทงานดี จำกัด (ในเครือมติชน)
12 ถนนเทศบาลนฤมาล ประชานิเวศน์ 1 เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900
โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 3350-3360
Matichon Publishing House a division of Matichon Public Co., Ltd.
12 Tethsabannarueman Rd., Prachanivate 1, Chatuchak,
Bangkok 10900 Thailand

matichonbook @matichonbook @MatichonBooks
@matichonbook @matichonbooks matichonbook

สั่งซื้อหนังสือจำนวนมากในราคาพิเศษ
ติดต่อที่ บริษัทงานดี จำกัด
โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 3353

MATICHON PREMIUM PRINT
ฝ่าย MATICHON PREMIUM PRINT
บริษัทมติชน จำกัด (มหาชน)
รับผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ทุกประเภท
โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 2419, 2424
email: print.matichon@gmail.com
Matichon Premium Print

ในกรณีที่หนังสือมีข้อผิดพลาดจากการพิมพ์
เช่น หน้าขาดหาย หน้าซ้ำ หน้าสลับ เข้าเล่มกลับหัว
กรุณาติดต่อมาที่ email: matichonbook.sales@gmail.com
หรือ inbox: matichonbook เพื่อขอเปลี่ยนเล่มใหม่

สารบัญ

เพราะขัดแย้งจึงเป็นประวัติศาสตร์
“ไทย-กัมพูชา” กับความสัมพันธ์หวานปนขม

คำนำผู้เขียน *(9)*

บทนำ **2**

ภาคหนึ่ง สนธิสัญญา

1 สยามและกัมพูชาในโลกที่ฝรั่งเป็นใหญ่
ทศวรรษ 1850 ถึง ค.ศ. 1867 **18**

สยามและกัมพูชา
กับความสัมพันธ์แบบบรรณาการ 20

กฎหมายแบบตะวันตกและปืน
กับความสัมพันธ์และลำดับชั้นของรัฐ 24

อำนาจของสยามเหนือกัมพูชา 29

2 สยามและกัมพูชาของฝรั่งเศส
ค.ศ. 1867 ถึงทศวรรษ 1930 **38**

กัมพูชา-ฝรั่งเศส ค.ศ. 1867-1904 39

สนธิสัญญาฝรั่งเศส-สยาม
ค.ศ. 1904 และ ค.ศ. 1907 47

คำสอน อนุสาวรีย์ และนิราศ 55

ความสัมพันธ์ระหว่างสยาม
กับกัมพูชาของฝรั่งเศส 66

ภาคสอง สงครามและประวัติศาสตร์

3 ดินแดนที่เสียไปและชาติที่ไม่หายสาบสูญ
ทศวรรษ 1930 ถึง ค.ศ. 1940 84

ดินแดนที่เสียไป 88
การเรียกร้องดินแดนคืน 99
เลือดเนื้อเชื้อไทย 105
ชาติที่ไม่หายสาบสูญ 117

4 สงครามและมิตรภาพ ค.ศ. 1940-1950 144

การได้และเสียดินแดน 147
การต่อต้านอาณานิคมในกัมพูชา 163
ไทยกับเขมรอิสระ 172
การได้และเสียดินแดน (อีกครั้ง)
และการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต 177

5 ทั้งหวานและขมขื่น ค.ศ. 1951-1960 198

เอกราชบริบูรณ์ของกัมพูชา 201
การเสด็จฯ เยือนประเทศไทยอย่างเป็นทางการ
ของพระเจ้ากรุงกัมพูชา 211
กัมพูชาของสมเด็จพระสีหนุ 216
กรณีพิพาทปราสาทพระวิหาร 224

เขมรเสรีและแผนกรุงเทพฯ 240

6 สงครามอดีต ค.ศ. 1961-1969 260

คำพิพากษา 263

สงครามอดีตของไทย 273

สงครามอดีตของกัมพูชา 283

ภาคสาม ผลประโยชน์ของชาติ

7 ศัตรูของศัตรูคือมิตร ค.ศ. 1970-1979 308

รัฐประหารโค่นล้มสมเด็จพระสีหนุ 311

ไทยกับสาธารณรัฐเขมร 315

14 ตุลาคม ค.ศ. 1973
กับรัฐบาลไทยและนโยบายต่อกัมพูชา 322

เขมรแดงกับเพื่อนบ้านที่น่าชัง 328

8 ปัญหากัมพูชา ปัญหาไทย ค.ศ. 1979-1993 346

โลกล้อมกัมพูชา 348

การต่อสู้จากค่ายผู้อพยพ 366

ตลาดมืดและการค้าชายแดน 382

9 การสร้างชาติและศัตรูของชาติกัมพูชา ค.ศ. 1979-1993 398

กัมพูชาที่ถูกปิดล้อมและโดดเดี่ยว 400

ไทยในสายตาฮุน เซน 406

ความเปลี่ยนแปลง 414

บทส่งท้าย หลากสัมพันธ์ไทย-กัมพูชา **430**

บรรณานุกรม *441*

ดัชนี *475*

คำนำผู้เขียน

เพราะขัดแย้งจึงเป็นประวัติศาสตร์
“ไทย-กัมพูชา” กับความสัมพันธ์หวานปนขม

ความสัมพันธ์ทางการทูตไทย-กัมพูชาที่ครบรอบ 50 ปี ไปเมื่อวันที่ 19 ธันวาคม ค.ศ. 2025 ผ่านไปด้วยสีสันและความอึกทึกครึกโครม สีสันและเสียงเหล่านั้นไม่ได้เกิดขึ้นจากการเฉลิมฉลองที่วางแผนกันไว้ก่อนหน้านั้น หากแต่เป็นสีสันของควันและเสียงของกระสุนปืนและระเบิด สีของเลือดและความหวาดกลัว และเสียงกรีดร้องที่เกิดขึ้นตามแนวชายแดน สีสันและเสียงของการประณามและก่นด่า เยาะเย้ยและข่มทับ ที่หล่นกลิ้นเกลื่อนอยู่ทั้งบนสื่อตามขนบและสื่อสมัยนิยมที่ยึดครองไปทั่วทั้ง 2 ประเทศ

สงครามซึ่งเกิดขึ้นในเดือนตุลาคม ค.ศ. 2025 เป็นการปะทะกันด้วยกำลังอาวุธที่รุนแรงที่สุดระหว่างไทยกับกัมพูชา (และกัมพูชาของฝรั่งเศส) หลังการสิ้นสุดลงของสงครามฝรั่งเศส-ไทย ค.ศ. 1940-1941 (หรือที่รู้จักกันมากกว่าในชื่อว่ากรณีพิพาทอินโดจีน) เป็นต้นมา ในสภาวะที่ไม่มีสงครามซึ่งดำเนินมาอย่างยาวนานมากกว่า 8 ทศวรรษหรือมากกว่าสามชั่วอายุคนนั้น ความสัมพันธ์ไทย-กัมพูชาเป็นทั้งฉันมิตรและศัตรู เป็นทั้งช่วงเวลาของสันติภาพและความสงบสุข และช่วงเวลาของความขัดแย้ง ทั้ง

การปะทะด้วยกองกำลังติดอาวุธและสงครามคำพูด ทั้งการปะทะกันในการทูตและการเมืองระหว่างประเทศ เหตุการณ์หนึ่งที่อยู่ใกล้กับปัจจุบันคือเหตุการณ์จลาจลในกรุงพนมเปญ ค.ศ. 2003 หรือที่อาจจะรู้จักกันมากในชื่อว่าเหตุการณ์เผาสถานทูตไทยในกรุงพนมเปญ จุดเริ่มต้นของหนังสือเล่มนี้อาจจะย้อนกลับไปได้ถึงเหตุการณ์นั้น

หลังเหตุจลาจลในกรุงพนมเปญ ค.ศ. 2003 การสัมมนาและอภิปราย รวมถึงข้อเขียนและบทความ จำนวนมากหลั่งไหลออกมาหลังเหตุการณ์นั้น เพื่อตอบคำถามและข้อสงสัยของคนไทยจำนวนมากว่า ทำไมจึงเกิดเหตุการณ์นั้นขึ้น ในตอนต้น ค.ศ. 2004 สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ก็จัดทำโครงการวิจัยเรื่อง “อุษาคเนย์ในการรับรู้และความเข้าใจของสังคมไทยร่วมสมัย” ขึ้น โดยมีศาสตราจารย์ ดร. สุเนตร ชุตินธรานนท์ เป็นหัวหน้าโครงการวิจัย ได้รับเงินสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ดำเนินการตั้งแต่เดือนเมษายน ค.ศ. 2004-เมษายน ค.ศ. 2006 โครงการวิจัยดังกล่าวประกอบด้วยงานวิจัยหลายชิ้น ครอบคลุมประเทศเพื่อนบ้านของไทย 4 ประเทศซึ่งมีพรมแดนติดกัน คือ พม่า ลาว กัมพูชา และมาเลเซีย และภาพรวมของทั้งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยมีจุดประสงค์เพื่อแสวงหาเงื่อนไขปัจจัยที่อยู่เบื้องหลังการรับรู้และความเข้าใจที่คนไทยมีต่อประเทศเหล่านั้น จุดประสงค์นี้แยกออกไม่ได้จากเหตุจลาจลในกรุงพนมเปญ

ค.ศ. 2003

และในตอนต้น ค.ศ. 2008 โครงการวิจัยเรื่อง “ไทยในการรับรู้และความเข้าใจของเพื่อนบ้าน” ก็เกิดขึ้นตามมา โดยสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีศาสตราจารย์ ดร. สุเนตร เป็นหัวหน้าโครงการวิจัยและได้รับเงินสนับสนุนจาก สกว. อีกเช่นเคย โครงการวิจัยนี้พิจารณาจากมุมมองของประเทศเพื่อนบ้านว่ารับรู้และเข้าใจประเทศไทยและคนไทยอย่างไร โครงการวิจัยนี้สำเร็จลงในเดือนมีนาคม ค.ศ. 2009

ผมมีส่วนร่วมในโครงการวิจัยทั้ง 2 โครงการ กล่าวเฉพาะโครงการหลัง งานวิจัยของผมในโครงการนั้นคือ “100 ปี ของความสัมพันธ์กัมพูชา-ไทย ค.ศ. 1907-2006” ความตั้งใจของผมคือ การร่างภาพความสัมพันธ์กัมพูชา-ไทย เพื่อประโยชน์ต่อความเข้าใจประเด็นต่างๆ ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสอง งานชิ้นนี้วางนิ่งอยู่กระทั่งสบโอกาสเมื่อผมได้ไปเยือนมติชนหลังเสียงปืนดังขึ้นที่ช่องบกในปลายเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 2025 ผมตัดสินใจหยิบงานชิ้นนี้ขึ้นมาพิจารณาอีกครั้งเพื่อเสนอสำนักพิมพ์ แรกทีเดียวนั้นตั้งใจไว้ว่าจะให้ทันในโอกาส 50 ปี ความสัมพันธ์ทางการทูตไทย-กัมพูชา แต่เงื่อนไขหลายอย่างที่ทำให้ไม่เป็นไปเช่นนั้น ที่สำคัญประการหนึ่งคือการใช้เวลาอย่างมากในการทบทวนงานที่เขียนไว้

การกลับมาทบทวนงานที่เขียนไว้เมื่อเกือบ 2 ทศวรรษมาแล้วเป็นทั้งความดีใจและความเศร้าใจ ความดีใจเกิดขึ้นเป็นปกติ

เมื่อเล็งเห็นว่าจะมีคนอ่านสิ่งที่ผมคิดและเขียน ไม่ว่าผู้อ่านจะเห็นต่างหรือเห็นด้วย ความเศร้าใจก็เกิดขึ้นเป็นปกติอยู่นั่นเอง เมื่อเล็งเห็นว่า ผมต้องส่งเสียงออกมาเป็นตัวหนังสือแบบเดียวกับที่เคยทำเมื่อเกือบ 2 ทศวรรษที่แล้ว นั่นหมายความใช่ไหมว่าสังคมไทยยังไม่ไปไหนกันเลย ไม่เคยเรียนรู้อะไรกันเลย แม้ว่าจะไม่ใช่เรื่องที่น่าแปลกใจ แต่ก็น่าเศร้าใจ

หนังสือเล่มนี้มีพื้นฐานอยู่บนงานวิจัยเรื่อง “100 ปี ของความสัมพันธ์กัมพูชา-ไทย ค.ศ. 1907-2006” แต่ก็ปรับให้ครอบคลุมช่วงเวลาที่ต่างไป นอกจากนี้แล้ว บทที่ 1 บทที่ 2 บทที่ 3 และบทที่ 6 ของหนังสือเล่มนี้เป็นการเขียนขึ้นใหม่ทั้งหมด ส่วนบทที่ 4 และบทที่ 5 มีการปรับปรุงและแก้ไขบางส่วน บทที่มีการปรับปรุงแก้ไขน้อยที่สุด คือ บทที่ 7 บทที่ 8 และบทที่ 9

ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้ความเห็นและข้อเสนอแนะต่องานวิจัยเรื่อง “100 ปี ของความสัมพันธ์กัมพูชา-ไทย ค.ศ. 1907-2006” อันเป็นต้นเค้าของหนังสือเล่มนี้ ขอขอบคุณอาจารย์จีรพล เกตุจุมพล รองศาสตราจารย์ ดร. ทวีศักดิ์ เผือกสม และรองศาสตราจารย์ ดร. ศานติ ภักดีคำ สำหรับความเห็นและข้อเสนอแนะที่มีต่อต้นฉบับของหนังสือเล่มนี้ ขอขอบคุณอาจารย์ ดร. ใกล้รุ่ง อามระดิษ ครูภาษาเขมรคนแรกของผมในความเมตตาและกรุณาที่มีให้ผมมาโดยตลอดในระยะเกือบ 3 ทศวรรษที่ผ่านมาในการจาริกไปบนเส้นทางของเขมรศึกษา ขอขอบคุณคุณมณฑล ประภากรเกียรติ คุณพีรณัฐ เปี่ยมศักดิ์สันติ

คุณธีรพล บัวกระโทก และทุกท่านที่มีส่วนร่วมในการทำหนังสือเล่มนี้สำหรับความอดทนและอุตสาหะในการทำงานร่วมกันกับผม และขอขอบคุณสำนักพิมพ์มติชนที่กรุณาให้โอกาส

ท้ายที่สุด ขอขอบคุณสุวัสดี โภชน์พันธุ์ สำหรับความห่วงใยใส่ใจในทุกสิ่งอย่าง ปวัต บัวคำศรี สำหรับการไถ่ถามด้วยความสงสัยหลายครั้งหลายหนว่าผมกำลังทำอะไรอยู่ ผมตอบสั้นๆ ว่าทำงาน แต่ใจหวังว่าเขาจะรู้ได้เองถ้าอ่านหนังสือเล่มนี้ ขอบคุณพรชัย บัวคำศรี ผู้ไม่มีโอกาสจะได้อ่านหนังสือเล่มนี้ ผมอยากให้หนังสือเล่มนี้เป็นสิ่งแทนคำขอบคุณเขาผู้ที่ใช้เวลาเกือบทั้งชีวิตอยู่บนพื้นที่ชายแดน ผู้ที่ทำให้ผมเคยใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่นั้น และส่วนหนึ่งของชีวิตผมก็ยังอยู่ที่ตรงนั้น

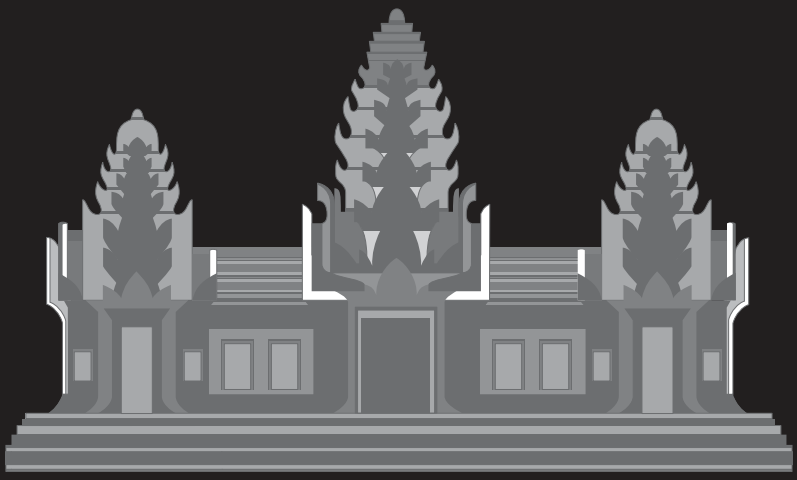
ธิบดี บัวคำศรี

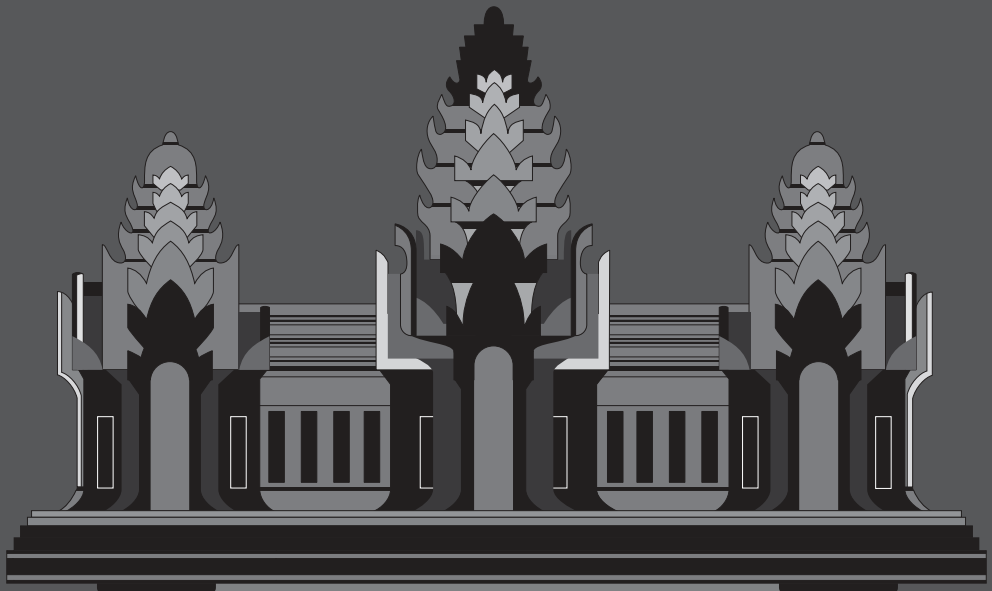
สามย่าน

กรกฎาคม 2569

เพราะขัดแย้ง จึงเป็นประวัติศาสตร์

“ไทย-กัมพูชา” กับความสัมพันธ์หวานปนขม

บทนำ

หากนับจากการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยกับกัมพูชาในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1950 ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้ง 2 ฝ่ายก็เพิ่งเกิดขึ้นเมื่อราวสามชั่วอายุคนที่ผ่านมานี้เอง แต่หลักฐานทางโบราณคดีบอกเราว่า การติดต่อและความสัมพันธ์ของผู้คนในบ้านเมืองและรัฐที่ตั้งอยู่ในทั้ง 2 ประเทศนั้นเกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์และดำเนินต่อมาหลังจากนั้น อย่างไรก็ดี การติดต่อสัมพันธ์กันในช่วงเวลาดังกล่าวยังคงเป็นภาพที่รางเลือนเมื่อเทียบกับในช่วงเวลาตั้งแต่ศตวรรษที่ 15 เป็นต้นมา

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชาตั้งแต่ศตวรรษที่ 15 เป็นต้นมาที่ปรากฏในหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรต่างๆ โดยเฉพาะพงศาวดาร ส่วนมากเป็นเรื่องสงครามและความขัดแย้งระหว่างทั้ง 2 ฝ่าย รวมถึงเป็นเรื่องของความขัดแย้งและการต่อสู้ทางการเมืองในราชสำนักกัมพูชาที่มีไทยเข้าไปเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากที่กองทัพอยุธยายึดพระนครหลวงหรือนครธมได้ใน ค.ศ. 1431 และการย้ายเมืองหลวงของกัมพูชาลงมาบริเวณพนมเปญ

ความสัมพันธ์นั้นจะซับซ้อนมากยิ่งขึ้นตั้งแต่ศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมา เมื่อเจ้าตระกูลเหงวียนของเวียดนามซึ่งปกครองเวียดนามทางใต้ขยายอำนาจทางการเมืองและการทหารลงมาถึงดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงหรือเขมรต่ำ และเข้ามามีบทบาททางการเมืองในกัมพูชาซึ่งเป็นพื้นที่ที่สยามพยายามสร้างและรักษาอิทธิพลของตนไว้ นับแต่นั้นเรื่อยมาถึงกลางศตวรรษที่ 19 ทั้งไทยและเวียดนามจะมีส่วนอย่างสำคัญในการกำหนดความเป็นไปในทางการเมืองของกัมพูชา

เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชาในพงศาวดารของทั้ง 2 ฝ่ายนั้นเต็มไปด้วยสงครามและการสู้รบระหว่างกันที่จบลงด้วยความพ่ายแพ้และการถูกทำลายล้างของฝ่ายหนึ่งกับชัยชนะและความยิ่งใหญ่ของอีกฝ่ายหนึ่ง รวมถึงเรื่องของการไม่ให้เกียรติและการดูหมิ่นเหยียดหยาม การไม่รักษาสัตย์ และการทรยศหักหลัง หลังเหตุจลาจลต่อต้านไทยที่กรุงพนมเปญใน ค.ศ. 2003 มีการอธิบายว่าเรื่องในประวัติศาสตร์เหล่านั้นทำให้เกิดความไม่เข้าใจ ความเข้าใจผิด อคติ และความเกลียดชัง อันเป็นชนวนเหตุที่สำคัญประการหนึ่งของเหตุจลาจลนั้น รวมถึงความขัดแย้งระหว่างไทยกับกัมพูชาที่เกิดขึ้นตามมาหลังจากนั้น[1] ด้วยเหตุนี้จึงเกิดข้อเสนอให้มีการชำระประวัติศาสตร์เพื่อใช้เป็นแนวทางหนึ่งในการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างไทยกับกัมพูชา[2]

หนังสือเล่มนี้จะเรียกประวัติศาสตร์แบบที่ทำให้เกิดความไม่เข้าใจ ความเข้าใจผิด อคติ และความเกลียดชัง (ซึ่งอาจจะ

เรียกว่า “ประวัติศาสตร์ของความเกลียดชัง” “ประวัติศาสตร์ตัดตอน” “ประวัติศาสตร์แผลเก่า” หรือ “ประวัติศาสตร์บาดแผล”[3]) ว่า “ประวัติศาสตร์ขัดแย้ง” ประวัติศาสตร์แบบนี้ถูกกล่าวโทษว่าเป็นชนวนหนึ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในระหว่างไทยกับกัมพูชา ตั้งแต่การจลาจลต่อต้านไทยที่กรุงพนมเปญใน ค.ศ. 2003 ไปจนถึงความขัดแย้งอื่นหลังจากนั้น รวมถึงสงครามที่ไม่มีการประกาศระหว่างไทยกับกัมพูชาในช่วงเดือนตุลาคม-ธันวาคม ค.ศ. 2025

กระนั้นยังมีข้อสงสัยว่า ประวัติศาสตร์ขัดแย้งมีส่วนแค่ไหนและอย่างไรในฐานะชนวนความขัดแย้ง ความสงสัยเช่นนี้วางอยู่บนสมมติฐานที่ว่ามีเหตุปัจจัยอื่นที่ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างไทยกับกัมพูชา และอาจจะมีความสำคัญมากกว่า หรือถามได้อีกอย่างหนึ่งว่า มีความขัดแย้งอะไรไหมที่ไม่ได้มีประวัติศาสตร์ขัดแย้งเป็นชนวนเหตุ เมื่อใดบ้างที่ประวัติศาสตร์ขัดแย้งทำงานในฐานะชนวนความขัดแย้ง และเมื่อใดบ้างที่อยู่สภาวะเฉื่อยชา ไม่กระตุ้นให้เกิดความขัดแย้ง

ความสงสัยข้างต้นนำไปสู่คำถามว่า เรามีความรู้ความเข้าใจประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชาดีพอหรือยัง ความรู้ที่ว่าไม่แต่เพียงรู้และเข้าใจว่าเกิดอะไรขึ้นที่ไหน เมื่อไร และอย่างไร เกิดขึ้นในบริบทอย่างไร และเกิดขึ้นได้ด้วยเงื่อนไขปัจจัยอะไร แต่ยังคือความรู้ความเข้าใจที่ว่า เมื่อไรและอย่างไรที่ประวัติศาสตร์ถูกทำให้เป็นประวัติศาสตร์ขัดแย้ง

ความสัมพันธ์ไทย-กัมพูชาที่เคยมีการศึกษากันมาแล้ว อาจจะแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ แบบหนึ่งคือการศึกษาย้อนกลับไปในอดีตระยะไกล อีกแบบหนึ่งสนใจอดีตที่อยู่ใกล้กับปัจจุบันมากกว่า การศึกษาที่ย้อนกลับไปตั้งต้นในอดีตระยะไกลที่สุดคือกลับไปในศตวรรษที่ 13 ในสมัยสุโขทัย ดังที่เห็นงานของหม่อมหลวงมานิจ ชุมสาย ควรกล่าวด้วยว่า แม้หม่อมหลวงมานิจจะจบหนังสือของเขาลงในทศวรรษ 1970 แต่พื้นที่ส่วนใหญ่คือ 4 ใน 5 ของหนังสืออุทิศให้แก่ช่วงเวลาตั้งแต่ศตวรรษที่ 13 ถึง ค.ศ. 1893 ประมาณร้อยละ 70 ของพื้นที่ดังกล่าวเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในช่วงต้นกรุงเทพฯ คือปลายศตวรรษที่ 18 เรื่อยไปจนถึงปลายศตวรรษที่ 19[4] ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่กรุงเทพฯ เข้าไปยุ่งเกี่ยวและมีบทบาทในกิจการบ้านเมืองในกัมพูชามากที่สุด โดยเฉพาะในช่วงก่อนที่กัมพูชาจะเป็นรัฐในอารักขาของฝรั่งเศสใน ค.ศ. 1863 และเป็นช่วงเวลาที่มีงานศึกษาอยู่เป็นจำนวนไม่น้อย เช่น งานของถนอม อานามวัฒน์ เดวิด พี. แชนด์เลอร์ (David P. Chandler) ทำ บุนสรุน (ធ្នាំ (ធម្ម) ប៊ុនស្រុន, Thorm Bun Srun หรือ Bun Srun Theam) และพวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์[5]

ส่วนการศึกษาในอีกแบบหนึ่งที่สนใจอดีตที่อยู่ใกล้กับปัจจุบันมากกว่า คือย้อนกลับไปไกลที่สุดในราวทศวรรษ 1940 เช่น งานของวัฒนะ กาญจนอัครเดช ธนาสฤษฎิ์ สตะเวทิน เดต ซก-อดด็อม (ដេត សុខឧត្តម, Sok Udom Deth) และยิ่งยศ บุญจันทร์[6]

ในขณะที่งานแบบแรกมีแนวโน้มที่จะให้ความสำคัญกับประเด็นทางประวัติศาสตร์ งานแบบหลังมักจะศึกษาที่สนใจประเด็นทางการเมืองระหว่างประเทศที่เป็นประเด็นปัจจุบันเป็นหลัก แต่งานทั้งนั้นก็ให้ความสำคัญกับการสร้างความเป็นเหตุเป็นผลระหว่างข้อมูลหลักฐานเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่างๆ เพื่ออธิบายเหตุการณ์หนึ่งๆ หรือชุดของเหตุการณ์ และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเฉพาะในแต่ละช่วงเวลาที่งานนั้นๆ สนใจ กล่าวคือจำกัดตนเองอยู่ในขอบเขตของประวัติศาสตร์และรัฐศาสตร์หรือความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ช่วงใดช่วงหนึ่ง

อาจจะยกเว้นงานของยิ่งยศที่พิจารณาข้อเขียนและคำให้สัมภาษณ์ของสมเด็จพระสีหนุ ซึ่งย้อนกลับไปนำเรื่องในประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงการรุกรานและเบียดเบียนของสยามที่เกิดขึ้นในอดีตระยะไกลมากล่าวใหม่เพื่ออธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน พร้อมๆ ไปกับการให้ความสำคัญกับการกระทำในทำนองเดียวของไทยในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นร่วมสมัยกัน[7] กระนั้นการพิจารณาเฉพาะกรณีของสมเด็จพระสีหนุในทศวรรษ 1950-1960 นั้นไม่พอเพียงต่อการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างประวัติศาสตร์กับความขัดแย้งไทย-กัมพูชา

นอกจากนี้ งานทั้ง 2 แบบยังเป็นการศึกษาว่าเกิดอะไรขึ้นที่ไหน เมื่อไร และอย่างไร เกิดขึ้นในบริบทอย่างไร และเกิดขึ้นได้ด้วยเงื่อนไขปัจจัยอะไร ไม่ได้สนใจคำถามที่ว่า เมื่อไร

และอย่างไรที่ประวัติศาสตร์ถูกทำให้เป็นประวัติศาสตร์ขัดแย้ง ซึ่งเป็นคำถามที่หนังสือเล่มนี้พยายามตอบ

หนังสือเล่มนี้เสนอว่า ประวัติศาสตร์ไม่ได้ทำให้เกิดความขัดแย้ง ความขัดแย้งต่างหากที่ทำให้เกิดประวัติศาสตร์ แม้ว่าประวัติศาสตร์จะมีบทบาทในการขับเคลื่อนความขัดแย้งให้ดำเนินไป แต่ประวัติศาสตร์ก็ไม่ใช่สาเหตุโดยตรงหรือชนวนของความขัดแย้งหรือสงคราม ในทางตรงกันข้าม ความขัดแย้งและสงครามต่างหากที่ไปขุดค้นและรื้อฟื้นประวัติศาสตร์บางเรื่อง (เช่น พระยาละแวกและการเสียดินแดนในกรณีของไทย และการรุกรานของสยามและไทยในกรณีของกัมพูชา) ซึ่งดำรงอยู่ในพื้นที่จำกัดแล้วทำให้ปรากฏออกมาในพื้นที่อันกว้างขวาง และทำให้กลายเป็นความทรงจำร่วมของสังคม

หนังสือเล่มนี้เสนอว่า ช่วงเวลาที่ประวัติศาสตร์ขัดแย้งก่อตัวขึ้นคือทศวรรษ 1930 อันเป็นช่วงเวลาของความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชา ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกับการปฏิวัติ 2475 ในสยาม และช่วงเดียวกับที่ระบอบอาณานิคมเข้มแข็งและมั่นคงที่สุด แต่ก็เป็นช่วงเวลาที่มีการปะทะกันทางความคิดระหว่างเจ้าหน้าที่ระบอบอาณานิคมกับปัญญาชนผู้รู้ชาวกัมพูชาซึ่งก็เป็นผลผลิตและโครงการต่างๆ ของระบอบอาณานิคมนั้นเช่นกัน

ทศวรรษ 1930 ยังเป็นช่วงเวลาที่ความขัดแย้งกับฝรั่งเศสและกัมพูชาของฝรั่งเศสจะก่อตัวขึ้นในสยาม สิ่งนี้เกิดขึ้นในช่วง

เวลาเดียวกับการปรากฏขึ้นของประวัติศาสตร์ของ “ดินแดนที่เสียไป” (lost territory) ซึ่งเป็นประวัติศาสตร์ของความอัปยศอดสู ความขมขื่น และความเจ็บช้ำน้ำใจที่ซุกซ่อนตัวอยู่ในซอกหลืบประวัติศาสตร์ อยู่ใต้ร่มเงาอันหนาทึบของแก่นเรื่องประวัติศาสตร์ที่ถูกเน้นในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ซึ่งคือ “สยามไม่เคยตกเป็นอาณานิคม” (Siam was never colonized) อันเป็นผลมาจากพระปรีชาสามารถของกษัตริย์ ขณะที่กัมพูชาก็ตอบโต้การรุกรานของไทยด้วยการกล่าวว่า ไทยเป็นผู้มาใหม่และรุกรานกัมพูชามาตั้งแต่ศตวรรษที่ 13 แล้ว และยืนยันความเป็นเขมรและชาติเขมรที่มีนครวัดเป็นใจกลาง การขุดค้นและหยิบเอาประวัติศาสตร์มาตอบโต้กันนี้มีมวลชนของทั้ง 2 ฝ่ายเข้าร่วมด้วยทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ทำให้ประวัติศาสตร์แพร่กระจายออกไปในวงกว้างขึ้น ก่อนที่จะกลายมาเป็นความทรงจำของสังคมทั้ง 2 ฝ่ายในที่สุด

ข้อเสนออีกประการหนึ่งของหนังสือเล่มนี้คือ ประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นจากความขัดแย้งซึ่งมากไปด้วยความไม่เข้าใจ ความเข้าใจผิด อคติ และความเกลียดชัง กระตุ้นให้ความขัดแย้งเกิดขึ้นและหล่อเลี้ยงให้ความขัดแย้งนั้นดำเนินไปได้น้อยกว่าเหตุปัจจัยอื่น ความสัมพันธ์ในระดับปกติจึงเกิดขึ้นได้แม้ว่าประวัติศาสตร์ขัดแย้งจะยังคงดำรงอยู่ การเสนอเช่นนี้ไม่ได้หมายความว่า ไม่จำเป็นต้องมีการทบทวนหรือการเขียนประวัติศาสตร์ใหม่ ตรงกันข้าม การทบทวนหรือการเขียน

ประวัติศาสตร์ใหม่เป็นสิ่งจำเป็น แต่ต้องไม่ใช่การทำให้สงคราม และความโหดร้ายหายไป แล้วแทนที่ด้วยความสัมพันธ์และสิ่งอื่นๆ ที่มีความร่วมกัน ไม่ว่าจะประวัติศาสตร์ร่วม (shared history) หรือวัฒนธรรมร่วม (shared culture) เพราะนั่นอาจเป็นการลั่นดาลประตูที่จะขัดขวางไม่ให้เกิดความสำนึกผิดทางประวัติศาสตร์หรือความตระหนักและสนองตอบต่ออดีตในเชิงศีลธรรม การทบทวนประวัติศาสตร์ขัดแย้งยังเป็นสิ่งจำเป็น เพราะจะเผยให้เห็นถึงความผิดพลาดที่เคยเกิดขึ้น และให้เกิดความตระหนักรู้ถึงความผิดพลาดนั้นก่อนที่จะก้าวต่อไป

หนังสือเล่มนี้ครอบคลุมช่วงเวลาตั้งแต่ทศวรรษ 1850-1990 โดยแบ่งออกเป็น 3 ภาค คือ ภาคหนึ่งว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับกัมพูชาและฝรั่งเศส ผ่านการทำสนธิสัญญาระหว่างกันตั้งแต่กลางศตวรรษที่ 19 ไปจนถึงต้นศตวรรษที่ 20 การกล่าวถึงช่วงเวลาดังกล่าวนอกจากจะมีความสำคัญในฐานะการสร้างพื้นความเข้าใจเรื่องประวัติศาสตร์ของ “ดินแดนที่เสียไป” แล้ว ประเด็นที่อภิปรายยังชี้ให้เห็นถึงเรื่องที่มีความสำคัญอีกเรื่องหนึ่งทั้งในความสัมพันธ์ไทย-กัมพูชาและในความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นไทย นั่นคือทัศนะที่ว่า ไทยมีความเจริญกว่า ก้าวหน้ากว่า และเหนือกว่ากัมพูชา ทัศนะเช่นนี้เห็นได้ตั้งแต่ก่อนทศวรรษ 1850 แต่ถูกทำให้เด่นชัดขึ้นในช่วงเวลาที่สยามก้าวตามความศรีวิไลในฐานะรัฐเอกราชแม้จะไม่ใช่เอกราชสมบูรณ์ ขณะที่กัมพูชามีฐานะเป็นรัฐในอารักขาของฝรั่งเศส

ภาคสองซึ่งครอบคลุมช่วงเวลา 4 ทศวรรษ คือ ตั้งแต่ทศวรรษ 1930-1960 ว่าด้วยสงครามและความขัดแย้งซึ่งเกิดควบคู่ไปและกระตุ้นให้เกิดประวัติศาสตร์ที่เต็มไปด้วยความไม่เข้าใจ ความเข้าใจผิด อคติ และความเกลียดชัง หรือประวัติศาสตร์ขัดแย้ง และภาคสามว่าด้วยประวัติศาสตร์ขัดแย้งที่ยังไม่เปลี่ยน แต่ประวัติศาสตร์แบบนั้นและอดีตที่ถูกนำกลับมาสร้างความชอบธรรมให้แก่ฝ่ายตนเองและใช้โจมตีฝ่ายอื่นซึ่งเกิดขึ้นในทศวรรษก่อนหน้านั้นถอยความสำคัญลง และทำให้ความขัดแย้งลดระดับลงและเข้าสู่ความสัมพันธ์ที่ปกติได้ ส่วนนี้ครอบคลุมช่วงเวลาตั้งแต่ ค.ศ. 1970 ไปจนถึง ค.ศ. 1993

เชิงอรรถ

[1] Charnvit Kasetsiri, "Thailand and Cambodia: A Love-Hate Relationship," *Kyoto Review of Southeast Asia* 3 (2003), accessed November 12, 2025, available from https://kyotoreview.org/issue-3-nations-and-stories/a-love-hate-relationship/; เอนก เหล่าธรรมทัศน์, "สรุปบทเรียนจากเหตุการณ์ความรุนแรงในกัมพูชา," ใน *บทเรียนจากเหตุการณ์ความรุนแรงในกัมพูชา*, ชลธิรา สัตยาวัฒนา, บรรณาธิการ (ปทุมธานี: วิทยาลัยนวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต และโครงการสตรีและเยาวชนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546), น. 70-71; กองบรรณาธิการวารสารฟ้าเดียวกัน, "ประวัติศาสตร์ตัดตอน: บทสำรวจทัศนะ/องค์ความรู้ของไทยต่อเพื่อนบ้าน," *ฟ้าเดียวกัน* 1, 2 (เมษายน-มิถุนายน 2546): 76-101; มัทนียา พงศ์สุวรรณ, "การเสนอแนวทางการส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศไทยกับราชอาณาจักรกัมพูชา จากการวิเคราะห์เนื้อหาประวัติศาสตร์ในหนังสือแบบเรียนวิชาสังคมศึกษา" (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547); มัทนียา พงศ์สุวรรณ, "แนวทางส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างไทย-กัมพูชา ผ่านหนังสือแบบเรียนวิชาสังคมศึกษา," *จุฬาสัมพันธ์* 50, 21 (4 มิถุนายน 2550): 6; ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, *ปราสาทเขาพระวิหาร-หลุมดำ-หีบพยนต์-ลัทธิชาตินิยม-ประวัติศาสตร์แผลเก่า-ตัดตอน-กับบ้านเมืองของเรา* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2551).

[2] มัทนียา พงศ์สุวรรณ, "แนวทางส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างไทย-กัมพูชา ผ่านหนังสือแบบเรียนวิชาสังคมศึกษา," น. 6-7.

[3] กองบรรณาธิการวารสารฟ้าเดียวกัน, "ประวัติศาสตร์ตัดตอน: บทสำรวจทัศนะ/องค์ความรู้ของไทยต่อเพื่อนบ้าน," น. 76-101; ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, *ปราสาทเขาพระวิหาร-หลุมดำ-หีบพยนต์-ลัทธิชาตินิยม-ประวัติศาสตร์แผลเก่า-ตัดตอน-กับบ้านเมืองของเรา*.

[4] M.L. Manich Jumsai, *History of Thailand and Cambodia*, seventh revised edition (Bangkok: Chalernnit, 2001).

[5] ถนอม อานามวัฒน์, "ความสัมพันธ์ระหว่างไทย เขมร และญวนในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น" (ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษา, 2514). (วิทยานิพนธ์เล่มนี้ตีพิมพ์ใน ค.ศ. 1973 (ถนอม อานามวัฒน์, *ความสัมพันธ์ระหว่างไทย เขมร และญวนในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2516)); David P. Chandler, "Cambodia before the French: Politics in a tributary Kingdom, 1794-1848" (Ph.D. Dissertation (History), The University of Michigan, 1973); Bun Srun Theam, "Cambodia in the Mid-Nineteenth Century: A Quest for Survival, 1840-1863" (Master's Thesis (Asian Studies), The Australian National University, 1981); Puangthong Rungswasdisab, "War and Trade: Siamese Interventions in Cambodia, 1767-1851" (Ph.D. Dissertation, University of Wollongong, 1995).

[6] วัฒนะ กาญจนอัครเดช, "สัมพันธภาพทางการเมืองระหว่างประเทศไทยกับกัมพูชา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2489" (วิทยานิพนธ์การทูตมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ม.ป.ป.); ธนาสฤษฎิ์ สตะเวทิน, "ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชา ระหว่าง พ.ศ. 2496 ถึง พ.ศ. 2504" (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515); Sok Udom Deth, "Factional Politics and Foreign Policy Choices in Cambodia-Thailand Diplomatic Relations, 1950-2014" (Ph.D. Dissertation, Humboldt-Universität zu Berlin, 2014) (วิทยานิพนธ์เล่มนี้ปรับปรุงและตีพิมพ์ใน ค.ศ. 2020 (Sok Udom Deth, *A History of Cambodia-Thailand Diplomatic Relations, 1950-2020* (Glienicke: Galda Verlag, 2020)); สุรพงษ์ ชัยนาม, "นโยบายต่างประเทศไทยต่อประเทศเพื่อนบ้านในยุคสงครามเย็น: ห้ากรณีศึกษาเปรียบเทียบ" (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เสนอสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2559) (บทที่ 5 ความสัมพันธ์ไทย-กัมพูชา ของ

วิจัยชิ้นนี้ตีพิมพ์ใน ค.ศ. 2017 (สุรพงษ์ ชัยนาม, *นโยบายของไทยต่อกัมพูชา* (กรุงเทพฯ: ศยาม, 2560)); ยิ่งยศ บุญจันทร์, "ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทย ระหว่าง ค.ศ. 1955-1970: ศึกษาผ่านทรรศนะสมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุ" (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต (ประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2566).

[7] ยิ่งยศ บุญจันทร์, "ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทย ระหว่าง ค.ศ. 1955-1970: ศึกษาผ่านทรรศนะสมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุ" น. 205-245.